

Tijdloze schoonheid in Tanagrasculpturen

In de afgelopen jaren zijn de afdelingen Egypte, Griekenland en Rome van het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden ingrijpend verbouwd. In een geheel nieuwe vormgeving worden de archeologische topstukken nu op een verrassende manier aan het publiek getoond. Een van mijn favoriete Griekse oudheden stel ik hierbij graag aan u voor. Het stuk werd door het museum aangekocht uit de Haagse Galerie Bachstitz, een belangrijke kunsthandel tijdens het interbellum.

TEKST: RUURD HALBERTSMA

Een jonge vrouw kijkt tevreden in haar spiegel. Misschien komt ze net uit bad en heeft zij haar mantel losjes om zich heen geslagen, op weg om zich verder aan te kleden. De spiegel, die zij in haar rechterhand houdt, bestaat uit twee delen. De mantel van de vrouw valt in elegante plooiën over haar lichaam en met de linkerarm verhindert zij dat de stof van haar schouder afglijdt. Haar lichaamsgewicht rust op het linkerbeen, waardoor haar bekken en schouders in tegengestelde richtingen een kantelende beweging maken. Eleganter dan in deze contrapost kun je niet poseren! Meer dan tweeduizend jaar geleden is dit aardewerken beeldje gemaakt in de Griekse landstreek Boeotië, ten noorden van Attica. Hier kwam in de late 4e eeuw v.Chr. een kunstgenre in zwang, dat wel wordt aangeduid met de verzamelnaam tanagra, zo genoemd naar het Griekse dorpje Tanagra waar rond 1870 bij het ploegen de eerste terracotta beeldjes boven de grond kwamen. De statuettes stellen meestal elegante, jonge vrouwen voor, in poses die ontleend zijn aan het dagelijkse leven. De dames dragen hoedjes tegen de felle zon, zorgen voor verkoeling door te wuiven met een waaier of hebben een leren beursje in de hand, op weg naar de winkel voor wat inkopen. Andere beeldjes stellen spelende meisjes voor, of vriendinnen die intens met elkaar aan het kletsen zijn.

'Poppenmakers'

Het modelleren en bakken van aardewerken beeldjes was aanvankelijk een bijproduct van de pottenbakker. Al in de geometrische periode van de Griekse kunst (ca. 900-700 v.Chr.) komen er op de deksels van aardewerken beauty cases (pyxides) als handvatten paardjes voor, die met de hand waren gemodelleerd. Later werd het maken van terracotta beeldjes een zelfstandige discipline. Kunstenaars in deze branche werden koroplasthai of koroplastai genoemd, letterlijk 'poppenmakers'. Bescheiden pro-

ducten maakten ze, vooral bedoeld om thuis van te genieten, te schenken aan een godheid of om mee te geven in het graf van een dierbare. Over dit laatste ritueel is nog veel onduidelijk. Werden de beeldjes speciaal gemaakt als grafgift en zat er een diepere betekenis aan dit gebruik? Feit is wel dat kinderen bijvoorbeeld speelgoed meekregen, acteurs theatermaskers en atleten beeldjes van gespierde helden, zoals Heracles. Maar dergelijke terracotta's kunnen natuurlijk ook een rol hebben gespeeld in het dagelijkse leven, voordat zij werden meegegeven in het graf.

Kleurenrijkdom

Toen de beeldjes in de jaren na 1870 op de Europese markt kwamen, zorgden ze voor een sensatie bij kunstliefhebbers en verzamelaars. De tanagra's slopen naadloos aan bij de Victoriaanse tijdgeest, met zijn hang naar esthetiek, sensualiteit en bewondering voor het klassieke ideaal. Kunstschilders als Jean-Léon Gérôme en Laurens Alma Tadema ontleenden veel van hun inspiratie aan de elegante beeldjes. Ook in de literatuur drongen de tanagra's door. In zijn toneelstuk 'An ideal husband' (1895) laat Oscar Wilde het volgende over Mabel Chiltern zeggen: 'She is really like a Tanagra statuette, and would be rather annoyed if she were told so.' Musea en particuliere verzamelaars kochten de tanagra's graag aan, en vervalsers zagen een nieuwe lucratieve markt voor zich geopend. Waarin lag nu de aantrekkelijkheid van de beeldjes? De kleur is het meest opvallende element. Op een witte sliblaag werden alle onderdelen zorgvuldig gekleurd. Bij onze poseuse is de mantel roze, het haar roodbruin en aan de oren is een tipje goud te zien, als aanduiding van de oorhangers. Deze kleuren zijn door het lange verblijf onder de grond vervaagd, maar ze geven nog wel een goed idee van de polychrome rijkdom van de antieke Griekse kunst. In de 19e eeuw begon het besef door te dringen dat de

links

Staande jonge vrouw met spiegel, terracotta, Boeotië, 320-300 v.Chr. (collectie Rijksmuseum van Oudheden, Leiden).

kunst van de Griekse oudheid veel bonter was dan de marmeren beelden en tempels deden vermoeden. Uit onderzoek bleek dat er zich op bijna al het marmer resten van pigmenten bevonden. En met de vondst van de tanagra's stonden de kunsthistorici plotseling oog in oog met de kleurenrijkdom van de oudheid.

Namaak en navolging

Zoals gezegd kwamen kort na de ontdekking van de tanagra's ook vervalsingen op de markt. In het depot van het Rijksmuseum van Oudheden wordt een tweede dame met spiegel bewaard, die niet uit de oudheid stamt, maar in de 19e eeuw

is nagemaakt. Ook kwamen navolgingen voor. In 1886 kocht het museum een serie van 29 modernisierte Tanagrafiguren aan, die in Wenen waren gemaakt door Lechner's Kaiserliche und Königliche Hof- und Universitäts Buchhandlung. Op deze beeldjes zijn de kleuren nog zeer terughoudend aangebracht, in lijn met de echte tanagra's die de polychromie grotendeels waren kwijt geraakt. Deze stukken illustreren duidelijk de 19e-eeuwse fascinatie met de elegante Griekse voorbeelden. De Leidse poseuse, nu in de nieuwe museumopstelling, blijft met haar schoonheid nog steeds inspireren, zo moge blijken uit een gedicht dat recent geschreven is op deze 'dame met spiegel'.

onder
Vervalste tanagra, terracotta, Frankrijk, ca. 1880-90 (collectie Rijksmuseum van Oudheden, Leiden).

linkerpagina
'Modernisierte Tanagrafigur', terracotta, Wenen, ca. 1880 (collectie Rijksmuseum van Oudheden, Leiden).

Spiegel van Laïs

*De glimlach om je lippen
herinnert aan de afgelopen nacht,
de wijn, de dans, de intense kracht
van liefde, haar immense macht.*

*De zon is op, de pijnboom geurt,
krekels beginnen een cadans,
je lichaam tintelt, krijgt weer glans,
langzaam vind je weer balans.*

*Je glimlacht, en ziet je spiegelbeeld,
tevreden met je tint en huid,
voor één nacht was je vriendin en bruid,
nog voel je de snaren van de luit.*

*Aandachtig kijk je naar de spiegel,
lelieblank je gaaf gezicht,
borsten trots omhoog gericht,
in herwonnen evenwicht.*

Meer weten

Bezoeken

Rijksmuseum voor Oudheden

Rapenburg 28

Leiden

www.rmo.nl

Ruurd Halbertsma is conservator

bij het Rijksmuseum van Oudheden

